

Scrisori din Basarabia

III

...Și la anul bejenie !... Abia scăparăm de comedia alegerilor „parlamentare“ dela Februarie trecut și ne pregăteam să primim toate bunurile vieții, ce aveau să urmeze din lucrările neadormite ale „fruntașilor“ noștri—ale faimoșilor: Crușevan, Sinadino, Purișchevici et Co.,—cînd iată că guvernul nostru „constituțional“, în mare mila lui, se grăbește din răspuțeri, ca noi să ne exercităm din nou dreptul nostru cetățănesc de a ne alege „reprezentanți...“

Alegerile generale sînt fixate pentru 1 Septembrie, iar convocarea Dumei pentru 1 Noembrie.—Cum stăm, deci, noi, cei uitați de oameni și de Dumnezeu, Basarabeni, în fața celei a treia (deja !) campanii electorale ?... Tras-am, oare, învățăminte, ce ne-ar fi de folos în viitor, din acele înfrîngeri rușinoase, pe care le-am suferit până acum ?...

Nu se știe. Știm numai că absolut nu ne este ertat să privim și mai departe, nepăsători, desfășurarea evenimentelor. Simțim că sîntem datori a da înșfîșit semne de viață, așa încît să urmărim și să ajungem acolo ca să spue cineva, în Palatul Tauridei, măcar un cuvînt în numele poporului basarabean. Vedem clar că încă nici nu poate fi vorba de a șterge cu desăvîrșire întregul nostru trecut rușinos, dar totuși momentul e acum mai favorabil decît oricînd ca să facem ceva real și însemnat. Dacă nu vom profita, dar, de acest moment, e probabil că ne vom afla iarăși în aceeași situație abia numai peste 5 ani—termenul pentru care se alege Duma.

A propos. Spun anume că *momentul* e favorabil, și nu împrejurările. Căci așteptăm o agravare serioasă a condițiunilor locale în legătură cu cele generale rusești. Iar dacă afirmăm că Duma ar putea să existe 5 ani întregi, apoi o facem aceasta socotind că, cu ajutorul noiei legi electorale, ea va fi compusă numai din partidele reacționare și moderate. Reinnoirea, însă, a șamavolniciei și a faptelor brutale, o prevedem și pentru viitorul cel apropiat, și pentru mai departe.

Tocmai pe această agravare a condițiunilor de luptă electorală, se bazează acei care cred că în Basarabia, în orice caz, vor reuși în ale-

geri totdeauna persoanele voite de guvern—mai curînd ca în orice altă parte a Rusiei... Și trebuie să recunoaștem că asemenea vorbe pesimiste au un temeliu solid.

Mai întâi, după legea nouă electorală, alcătuirea listelor de alegători a trecut pe deplin în minile administrației. Apoi, majoritatea acestei țări—populația romînă—este ca și mai înainte, prea slabă și neconștientă politicește față de puternicul element pripășit. Cugetul și voința țaranului moldovan sînt înnăbușite, iar ale boerimei și preoției, înstrăinate.

Poate fi dar vorba numai ca să se aleagă în Dumă cîțiva progresiști sau liberali ruși, care să fie capabili și care să cunoască bine țara ce i-ar trimete în parlament. Se impun, deci, o agitație și tratative pe deoparte, iar pe de alta, o fuziune serioasă între grupul liberal și Moldovenii cărora li se impune exercitarea largă a dreptului electoral. Deșteptarea conștiinții politice în această privință se face minunat aiurea, în lumea civilizată, prin întruniri... Dar... tocmai aiurea, în afară de Rusia.

Fiecare din noi, cei de aici, căruia i s'a prilejit să vadă o luptă electorală în străinătate, ține minte acel sentiment de admirare invidioasă ce-l cuprîndea: acolo diferiții oameni, din diferite părți, și cu diferite puncte de vedere—vin la un lucru comun; amicii și adversarii se simt egal părtași în crearea destinelor țării...

La noi, însă, orice activitate politică e interzisă și netolerată, iar în asemenea condițiuni e imposibil de luptat în sensul obicinuit. În această privință și presa are o influență șubredă; ea nu poate publica nici un apel larg electoral și face mai mult teorii de program, care nu prezintă nici un farmec, pe lingă că nu au în Basarabia nici următori. Și apoi ce importanță pot să aibă pentru Stan sau pentru Bran, dintre Moldoveni—toate calculele gazetelor rusești?

Și totuși avem încă timp ca să ne punem pe lucru cu speranța unui rezultat mulțumitor. Cu toate împrejurările grele, rămînînd pe terenul strict legal și privitor tocmai și numai la alegeri, avem, ca întotdeauna, posibilitate serioasă de a duce campania electorală. Desigur, însă, că se cere multă muncă și rezervă. Trebuie ca autoritățile locale să se arate binevoitoare față de noi și gata să satisfacă *legitimele* noastre dorinți. Trebuie ca toate elementele nerăbdătoare să lese pentru cîtăva vreme toate problemele mărețe, afară de cea electorală. Trebuie unire, unirea noastră a tuturor!...

Nu putem agita de la un capăt la altul al țării;—să înlocuim atunci aceasta prin relațiile vii personale cu toți localnicii! Nu putem nici a ne pune în fruntea mișcării, nici a ne scobori în mijlocul maseilor electorale;—să nu aspirăm atunci la lozuri de frunte, ci să fim de fapt și totdeauna printre masele acestea. Într'un cuvînt, dacă intelectualii noștri ar fi măcar întrucîtva însuflețiți, mult s'ar putea face în 3—4 luni. Dar, aci stă greutatea, aci boala acea, pe care nu știu cînd o vom lecu!

Situația politică a început să se clarifice întrucîtva în mintea țărănilor. Răzășii, la rîndul lor, fiind scoși după legea nouă din numărul alegătorilor și legați cu țărănimea, desigur că se vor agita mult, deoarece au făcut până acum de 2 ori alegeri oșebit și nu pot fi mulțumiți cu starea lor nouă. Aceste două împrejurări importante, plus situația Moldovenilor conștienți și a liberalilor ruși, ar putea aduce cea mai neașteptată surprindere, în timpul cel mai scurt. Ne trebuie însă orînduală, ne trebuie presă bine răspîndită și cu influență asupra forțelor intelectuale, răzlețe, dar organizate pe alocurea.

Însfîrșit, în cazul cel mai prost, am putea avea, după munca cuvenită și posibilă, un triumf moral, care măcar că nu ar face două parale pentru momentul de față, ar ridica totuși mult nivelul intereselor noastre naționale și ar pregăti pentru viitor un cheag sănătos....

Așa dar totul ne îndeamnă la acțiune.... afară de viața inertă a sufletului moldovenesc al Basarabeanului. În jurul nostru se ridică națiunile cu conștiința menirii lor; fiecare își caută idealul, își întrupează aspirațiunile, iar noi, oare, și de astădată ne vom îndestula cu reprezentanții „basarabeni“ dealde Sinadino și Purișchevici? Iarăși vom fi obiectul glumelor și risului lumii întregi?

În numărul de Martie al „V. R.“ am arătat acele relații reale, stabilite în răstimpul ultimilor doi ani, între Moldovenii basarabeni și cercurile liberale rusești de aci, cum stau aceste două tabere, fără apropiere și înțelegere reciprocă, sau mai bine fără înțelegere și cu un sentiment de depărtare din partea... noastră; pe cînd împrejurările încurînd vor putea cere o luptă electorală comună, pentru care trebuie să fim preparați.

Înțelepciunea politică ne comandă imperios și de mai nainte să încheem o înțelegere cu progresiștii ruși, pentru că numai astfel am putea învinge reacțiunea. Și natural că în acest sens nu se poate ignora nici un curent pentru fuziune. Tocmai cu asemenea tactică grupul progresist strîns unit și bazat pe forțele Moldovenilor-alegători, ar prezenta o opoziție puternică pentru „partidul centrului“, partidul guvernamental. Apoi printre acești progresiști sînt mulți bărbați cu influență și trecere, mari proprietari etc. Așa că întăriți cu elementul moldovan, ar putea avea și ei o reușită reală (asemenea ceva am avut în cea dintîi campanie), iar pe de altă parte ei ar putea susține și cîteva candidaturi independente ale Romînilor.

Am spus odată, și o repet, că dacă ar fi armonie între aceste două forțe vii ale Basarabiei, chestia națională nu numai că n'ar suferi ci din contra s'ar dezvolta neconținut, iar succesul electoral ar trebui să fie totdeauna al Romînilor. Dar, numai dacă... În realitate, însă, să fi poștit cineva să încerce a realiza pînă acum unitatea aceasta atît de necesară!

Î-ar fi fost cu neputință să rămie pe pământul Basarabiei, l'ar fi mîncat de mult rivalitatea personală a unora, prejudecățile politice ale altora, îndolența, nepriceperea și egoizmul tuturor...

Cu toate acestea, însă, starea lucrurilor s'a schimbat mult în cele din urmă. Căci am avut un moment serios și unic în istoria Rusiei—o lovitură mare de stat, cu zdruncinarea temeliiilor tinerei noastre constituții. Noua lege electorală a deschis ochii la mulți din acei care credeau cu „sancta simplicitas”, că sferile înalte au mare bunăvoință față de popor. Iar conduita în Dumă a celor 9 deputați basarabeni, în frunte cu Crușevan și Purișchevici a compromis mult influența grupurilor reacționare față cu întreaga societate basarabească. Toate aceste împrejurări, și multe altele, desfășurîndu-se pînă la toamnă, vor aduce neapărat mai multe surprinderi în timpul alegerilor. Se impline însă pe lingă aceasta muncă, lucru serios, intensiv și măsurat.

În această privință, un mare rol l'ar putea juca, dacă ar vrea, aceea unică instituțiune națională la noi: „Societatea moldovenească pentru cooperarea instrucțiunii poporane și studiarea țării basarabene”. Deși menirea oficială a acestei societăți este pur culturală și indiferentă politicește, totuși numai în numărul membrilor ei se gășesc elementele cărora li se cuvine a-și lua locul în fruntea trebilor țării. Tocmai timpul campaniei electorale ar putea scoate societatea din inacțiunea ei și a o preface într'un germen vital al partidului moldovenesc.

Cu atît mai mult aceasta, cu cît 2 ani întregi de nepăsare au arătat clar că în vremea de față a fierberii politice, orice pornire pur culturală, nelegată cu interesele înalte ale acestei vremi deșteptate, este osîndită să rămie literă moartă. Și din contra, numai atingerea unei asemenea porniri cu idei și manifestații ale vieții contemporane, ca atingerea lui Anteu cu glia, poate însufleți și dezvolta orice început național-cultural...

Desigur că și aiurea avem în țară oameni inteligenți între boeri, sînt Romîni vii printre dînșii, Romîni *get-beget*, și s'ar părea atît de firesc ca însuși propriul lor interes, bine înțeles, să-i împingă spre renașterea națională. Și în ultimul timp tendința aceasta se observă tot mai mult; e trist numai, că odată cu această tendință se ivesc în sînul boerimii și rivalitățile personale, așa că pînă ce vor eși pe calea politicii practice, ei se vor conduce mai mult de simpatiile intime, decît de trebuințele de partid. În scurt, partidul, moldovenesc, ca atare, greu se va forma printre boeri și încă multă vreme ei își vor separa din sînul lor numai persoane sau grupuri neînsemnate pentru aspirațiile naționale.

O pozițiune deosebită o ocupă pătura de Moldoveni, care, luînd parte în alegeri, se țin totuși departe de luptele politice: funcționarii, profesorii, magistrații. Aceștia, în care sufletul romînesc de mult e prefăcut de Ruși după chipul și asemănarea lor, ar putea totuși fi folositori cauzei alegerilor și celei naționale, întrucît ei ar simpatiza și ar putea

fi sinceri pentru cauza națională. În această privință, totul depinde însă de chipul cum ar stabili lucrurile frunțașii noștri, dacă vor stabili cîndva ceva...

Al treilea element al Moldovenimei îl formează tineretul, generația din ultimii 10—5 ani. Ea se numește în general *democrată*, dar desigur că cuvîntul democrat e fals întrebuițat aci. Categoria aceasta are vederi radicale cu privire la realitate, însă prin prizma rusească. Nu se poate zice nimic în contra ideii fundamentale, pe care o expun „tinerii” noștri, cum că poporul basarabean, numai așăzat pe baze largi democratice, poate progresa; dar dela această idee sau dela constatarea ei, până la realizare, există o mare distanță. În realitate, o idee mare cere mult timp și muncă severă, zilnică, pentru întruparea ei. Tocmai aceasta nu convine nerăbdătorilor noștri tineri. Ei nu înțeleg că orice soluție a lor nu poate avea nici o însemnătate față de viața inertă și trebuințele zilnice ale unui popor. Dorințele bune ale celor treisprezece oameni, pentru o țară întreagă, sună ca o glumă, cînd sînt exprimate cu o mindrie și siguranța oarbă, că ele pot fi imediat realizabile.

Poate în alegerile viitoare radicalii noștri vor aduce înșfîrșit un corectiv alt de necesar la tactica lor: vor renunța la problemele mărețe și universale și și vor întoarce atențiunea spre adevăratul Moldovan, înglodat în înstrăinare. Iar experiența trecută să-i îndemne a nu mai face o opozițiune numai de clopotniță și a nu se mai lupta cu morile, ci să-și scoboare jos pe pămîntul pe care se duce lupta zilei cu răutățile ei mici și mari... E de dorit... Cu dezvoltarea noastră în viitor, desigur că nu vom putea susține unitatea complectă între elementele poporului nostru. Se va porni lupta între elementul democratic și cel boeresc sau burghez. Și numai gîndind la vremea acea, cînd oamenii noștri se vor căli, ca și fierul, la școala adevărată a dușmăniei de idei—ne bucură și ne învie speranța. Dar până atunci—unire între toți, între tineri și bătrîni!

O, si jeunesse savait,
Si vieillesse pouvait !...

* * *

Adeseori se întimplă, însă, că tinereța nici nu știe, nici nu poate. În cercurile lumii noastre juridice găsim mai mulți Moldoveni tineri și cum se cade, toți radicali strașnici, „adînci liberali” cum se spune aci. Cu toții discută mult cum e mai bine să se apropie de popor și „rîdică” chestii mărețe în pustietatea noastră a stepii. Dar să-și dea ceva seamă de groaznicul întunec ce cuprinde acest popor în mijlocul mizeriei căruia trăesc și prin munca căruia ajung până la starea de „übermensch”,—aceasta nu le sîflă conștiința lor...

Te cuprind fiori cînd vezi pe țaranul nostru moldovan în starea lui cea mizerabilă, fără măcar un ajutor juridic din partea „oamenilor învățați”. Cea mai întăi maximă a legilor rusești este, că „nimeni nu se

poate scuza că nu știe legile"; și dacă un asemenea aforism, sau mai bine lapsus, sună absurd față cu țăranul rus—ce să mai zicem față de cel moldovean? Afară de aceasta, tocmai în Basarabia contemporană se observă un haos, nevăzut nicăiri aiurea, în ce privește ciocnirea diferitelor norme ale dreptului. Noi trăim și ne judecăm până acuma cu ajutorul legilor rusești, legilor vechi moldovenești (izvoarele bizantine prefăcute de Armenopulo și Donici), iar ținutul Izmailului își păstrează încă legile românești din 1878. În ultimii ani au început și gravele ciocniri între vechile teorii ale „dreptului” de autocrație, cu normele constituționale...

Puteți lesne să vă închipuiți că adăogind la acestea și obiceiul pământului, avem atâtea contraziceri, încurcături și amestecături, față de care țăranul este cu totul neputincios, și totdeauna nedreptățile ce i se întâmplă lui—strigă la cer. Tribunalele și diferitele camere ale judecătorilor sînt încărcate cu mii de afaceri, iar pe ulițele orașelor aleargă „avocații privați”, căutînd prada. În asemenea condițiuni, față cu judecătorii care nu știu nici un cuvînt moldovenesc—populația romînă a Basarabiei găsește numai o parodie mizerabilă de dreptate...

Dar iată-i, pe tinerii noștri juriști! Fără experiență și practică, fără clienți, ei așteaptă numai să le pice cite un impricinat în mină, sau intră în slujbă la tribunale, în calitate de cancelarist, sau candidează și-și caută o protecție pentru o funcție de cercetor judecătoresc etc. În goana după traiu sigur, se uită degrabă toate declarațiile radicale și universale și omul practic își ia partea lui. Afară de meseria sa, el nu mai vede nimic, nici măcar acea masă a oamenilor nenorociți, care tocmai ea l'a crescut și i-a dat mijloace în lupta pentru existență.

Voiu spune, în scurt, că avem o mare necesitate de a forma aci un biou bine întocmit și compus de 3—4 tineri juriști, activi, care să slujească serios Basarabiei nedreptățite, iar lucrul e realizabil și la ordinea zilei. Mă voiu întoarce altădată la această chestie, pe care am atins-o numai din întâmplare. Aci însă nu pot rezista de a nu reproduce un fragment dintr'o carte nouă a fostului guvernator al Basarabiei, principele Urusov *),

„Primirea regulată a petiționarilor de către guvernator este o ceremonie cu totul necunoscută în Rusia. Salonul meu de primire se umplea obicinuit de 3—4 ori într'o zi, și eram silit să ies la petiționari în fiecare ceas. Ei toți vorbeau deodată în 10 limbi diferite, pe cînd eu știam din acest număr numai două. Ruși, Ruteni, Polonezi, Ovrei, Turci, Greci, Armeni, Bulgari, Nemți-coloniști, Francezii din ținutul Achermanului, așa zisii „gagauzii” și însfirșit în număr enorm, Moldovenii—la început mă amețeau cu totul. Moldovenii stăteau în genunchi, țineau în cap „proșemile” (petițiile) lor și, cătînd în jos, își mornăiau încet jalbele... Fiecare petiționar dorea să-mi lămurească treaba lui personal. Tot-

*) Voiu vorbi cîndva pe larg despre această carte, cea mai plină și serioasă descriere a Basarabiei, făcută de un administrator rus model.

deuna, deci, il lasam sa spuie tot ce avea de spus si il concediam apoi, in care scop anume am invatat cite-va cuvinte moldovenești... In caz cind vedeam ca lucrul era important, gaseam atunci in mijlocul petiționarilor vr'un traducător, care își implinea foarte bine misiunea lui. . . . Mai ales, însă, mă revolta o deprindere a Moldovenilor—să vie din depărtare, numai ca să-mi dea o jalbă de casație (de exemplu), document pe care nici nu'l puteam cerceta, deoarece „proșemia” urma să fie trimisă prin poștă la direcțiunea gubernială. Lucrul acesta se stîrșea obi-cinuit prin aceea că petiționarul, afară de cheltuiala de drum, mai che-ltuia încă 5 ruble pentru a-și scrie o jalbă de nimic. E de necrezut ce ușor lucru este a mîhni pe un moldovan: el însuși inerge spre a se jă-fui, și este cu totul mulțumit cind poate să înmîneze o frumuseică sumă de bani afariștilor care il pîndesc în toate unghiurile străzilor“...

* * *

Mi-a ramas încă să înregistrez un fenomen foarte intristător, care vădește și el lipsa desăvirșită a unui ajutor juridic pentru țărănime. — Sătenii noștri, în număr crescînd din zi în zi, se lasă până și de munca cîmpului, care se arată atît de bine în momentul de față, și emigrează în Siberia, la Amur, etc. Din toate colțurile țării s'a pornit strămătarea satelor, în goana după posibilitatea fantastică a unei pîni mai ușoare, a unui traiu mai omenesc. Fenomenul acesta dă mult de gîndit și iață ce constatăm în primul rînd.

Mișcarea țărăneasă îi sperie pe toți aceia care au interes ca actua-lul sistem economic și politic să se menție. Și numărul lor e mare, iar puterea lor e și mai mare. Mai întăi proprietarii au dat dovadă cu pro-paganda lor foarte originală: „Nu vă trebuie pămînt, oameni buni; căci tot Jidaniil vor lua dela voi. Pentru aceea ei, și acei care sînt cu dînsii, stăruesc ca pămîntul să fie luat cu deasila dela boeri. Aici e o hîtrie jidovească numai, alta nimică”.

Așa spuneau țărănilor mai înainte boerii cu proprietăți de mii de hectare în suprafață. Acuma, însă, tactica lor s'a schimbat, deoarece n'a avut nici un efect. Clienți și agenți numeroși ai lor, împreună cu poli-ția, au început propaganda în favoarea emigrațiunii înlinse. Țărănilor li se spun basme despre bogăția și rodnicia Siberiei, li se făgăduiește aju-tor etc., într'un cuvînt, nici un mijloc nu e rău pentru a scăpa boerii de proletariatul sătesc.

Și nenorocită țărănimea noastră, roasă fizicește și moralicește, îndurînd ani de criză, flămîndă, țără pămînt, pierzîndu-și încrederea în Dumă, care ar fi fost să dea pămînt nou țărănilor,—nu mai poate răbda și se încintă cu visul insuflat de acei „cui prodest”. Sute și mii de oameni își pără-sesc pentru totdeauna țara lor și și caută locuri nouă. Și nu este, se pare, nici o forță care să poată împiedica acest trist fenomen. Dacă am avea măcar o muncilorime conștientă — ea și-ar face datoria frățescă către țărani. Dar noi, intelectualii, ce putem face?...

Dealtfel, majoritatea dintre noi nici nu prea se îngrijește de acest lucru. Se știe că mai mulți Moldoveni încă de mult s'au strămutat în Taurida, Caucaz și mai departe. „Cei Moldoveni apoi sînt imprăștiați prin Podolia, pe șesurile Chersonului—și toți trăesc bine, slava Domnului“,—auzi pretutindeni... Da, trăesc, afară de acci a căror soartă nu ne este cunoscută; afară de acei, și mai mulți, care au căzut în lupta primitivă pentru existență, în mijlocul șesurilor străine... Mulți chemați și puținii aleși...

Limba omenească nu este capabilă să arăte tot ce îndură emigranții moldoveni, în Siberia. Ani și ani, fără nădejde de reîntoarcere, ei viețuiesc ca fiarele, fără limbă, fără soartă, zdrobiți de mersul aspru al vieții străine și reci. Li-l bine acelora, care reușesc măcar să se tocmească la lucru la un oarecare moșic rus, sau chinez. Dar aceștia sînt rarii fericiți, iar majoritatea piere...

Ni se umple cîteodată sufletul de jale, și... trăim mai departe, egoiști, din zi în zi, parcă răul nici nu ar exista. Sîntem indiferenți, îl privim răul acesta ca cronic, ca ceva ceresc, inevitabil.

Și răul este bun la ceva.—„O,—imi spunea de curînd un preot—am fost conservator convins, mergeam alături cu Crușevan... Dar din momentul cînd am văzut cu ochii mei cum sute de frați ai noștri, Moldoveni, de milenii întregi locuitori în țara aceasta, își leapadă vatra lor pentru un Amur sau Ussuri,—m'au cuprins fiorii, mi-a zdrobit sufletul groaza. Abia acuma am înțeles înșfîșit această politică de presiune, și de „apărare a proprietății private“ pe care o credeam ultimul cuvînt al bunevoînții față de popor. Of, Doamne, să-mi erți păcatul acesta mare!...

Așa se schimbă oamenii. Dar cînd veni-va oare vremea înșfîșit pentru noi toți, ca să ne dăm samă de importanța păturii noastre țărănești pentru existența întregii Romîni, pentru viitorul acestei țări? Cînd ne vom trezi oare din apatia noastră, pentru a apăra cu frăție acest popor, care ne-a păstrat nouă sufletul romînesc?...

Chișinău, 8 Iunie, 1907.

Alexis Nour